



## Indledning

Denne 'klar til brug' dilemmaøvelse handler om pandemisk influenza. Den er udfærdiget på en sådan måde, at den kan anvendes af en bred kreds af private og offentlige organisationer.

Øvelsen er udarbejdet af Beredskabsstyrelsens Center for Uddannelse i samarbejde med Sundhedsstyrelsen.

En dilemmaøvelse har til formål at undersøge opgaver, roller og ansvar i forbindelse med håndteringen af ekstraordinære hændelser.

En 'klar til brug' dilemmaøvelse kræver – til forskel fra fx krisestyrings- og fuldskalaøvelser – kun et beskedent tids- og ressourceforbrug, både for så vidt angår planlægning, gennemførelse og evaluering af øvelsen.

Øvelsen har en forventet varighed på mellem to og tre timer.

I denne guide finder du information, du kan anvende i forbindelse med planlægning, gennemførelse og evaluering af øvelsen.

## Dilemmaøvelser

Dilemmaøvelser kaldes også diskussionsøvelser eller table-top øvelser. De kan gennemføres i en enkelt organisation eller i et samarbejde mellem organisationer.

Dilemmaøvelser kan bruges til at sætte fokus på konkrete problemstillinger, afveje udfordringer og drøfte alternative fremgangsmåder i håndteringen af ekstraordinære hændelser. Deres fokus er rettet mod at diskutere, hvordan en konkret opgave kan løses, af hvem og under hvilke omstændigheder. Under

øvelsen kan deltagerne bidrage bredt til løsningen af dilemmaerne - også i forhold til det, som ligger uden for deres daglige opgaveområde.

Dilemmaøvelser er gode til:

- at diskutere beredskabsplaner og procedurer inden for organisationen,
- at diskutere løsningen af specifikke opgaver eller relevante problemstillinger fx i forhold til krisestyring,
- at drøfte erfaringer fra tidligere hændelser og øvelser,
- at drøfte konkrete problemstillinger som optakt til en større øvelse.

Under øvelsen vil deltagerne få konkret mulighed for:

- at klarlægge roller og ansvar i organisationen i forbindelse med håndtering af en situation med pandemisk influenza,
- at bedømme paratheden i organisationens evne til at håndtere en situation med pandemisk influenza,
- at opnå en bedre forståelse for, hvilken indvirkning pandemisk influenza kan have på organisationens drift og opgavevaretagelse,
- at afprøve beredskabsplaners anvendelighed i forbindelse med pandemisk influenza.

## Planlægning

Organisationens ledelse bør inddrages i beslutningen om at afholde øvelsen. Ledelsen bør træffe beslutning om ressourceforbrug, øvelsens formål og mål samt hvorledes de læringspunkter, som øvelsen afstedkommer, skal håndteres og implementeres.

Øvelseslederen eller øvelsesledelsen, der har ansvaret for at planlægge, gennemføre og evaluere øvelsen bør udpege en facilitator, der kan forestå gennemførelsen af øvelsen.

Der bør desuden udpeges en person, der kan tage noter/føre log under øvelsen. Noterne er af stor værdi for den umiddelbare evaluering af øvelsen og for det efterfølgende arbejde med at implementere læringspunkter fra øvelsen i organisationens beredskab.

Øvelsens planlægning bør følge disse trin:

- involver ledelsen i den overordnede planlægning af øvelsen,
- fastlæg dato for afholdelse af øvelsen,
- udpeg en facilitator og log-fører,
- book mødelokale (fx organisationens krisestyringsfaciliteter),
- identificér og inviter øvelsens deltagere (se fil med invitation),
- læs denne guide og de publikationer, der er anført i litteraturlisten,
- gennemgå power point præsentationen og tilret den til lokale forhold.

## Deltagere

Dilemmaøvelsen er designet med henblik på brug i organisationers krisestab, idet det dog bør overvejes, om andre personer i organisationen kan være relevante at inddrage i øvelsen, fx ressourcepersoner.

Øvelsen er ikke en teknisk øvelse, men derimod en øvelse, der fokuserer på organisationens generelle krisestyringskapacitet og organisations specifikke kapacitet til at håndtere pandemisk influenza.

Øvelsen bør gennemføres som en varslet øvelse, hvor deltagerne på forhånd kender formålet med øvelsen og samtidig ved, at scenariet omhandler pandemisk influenza, uden dog at kende detaljerne i scenariet.

Når øvelsen er varslet, sikres det, at alle deltagerne har mulighed for at deltage, og samtidig gives de mulighed for at forberede sig, hvilket øger udbyttet af øvelsen.

## Logistik

Afholdelse af en dilemmaøvelsens forudsætter alene:

- et egnet lokale – fx organisationens krisestyringsfaciliteter,
- computer med power point og internetopkobling\*,
- overhead projektor og lærred,
- kuglepenne, blokke, tavle eller flip over med tusser,
- eventuelt navneskilte,
- uddelingskopier af power point præsentationens slides med de tre dilemmaøvelser #1-3,
- forplejning (kaffe, the, vand, frugt mv.).

\* videoen i præsentationens slide 9 afspilles kun under dias-visning – og kun såfremt der er internetforbindelse. Alternativt kan videoen downloades via linket.

## Om influenza

Sygdommen influenza skyldes en virusinfektion, som smitter ved nær kontakt mellem mennesker gennem overførsel af mikroskopiske dråber af luftvejssekret ved nys, hoste og tale, samt ved direkte og indirekte berøring og kontakt.

Voksne patienter kan smitte fra 1 dag før til 5 dage efter symptomdebut. Børn kan smitte i mere end 10 dage. Små børn kan udskille virus adskillige dage før symptomdebut. Personer med dårligt fungerende immunsystem kan udskille virus i uger eller måneder.

Influenza viser sig efter en inkubationstid på 1–4 døgn (i gennemsnit 2 dage) typisk ved pludseligt indsættende høj feber med tør hoste, kulderystelser, muskelømhed

og hovedpine. Der er ofte lette synkesmerter Blandt børn ses ofte mellemørebetændelse, kvalme og opkastning. Infektionen kan ledsages af udtalt almen sygdomsfornemmelse og kræver sædvanligvis sengeleje.

I ukomplicerede tilfælde varer selve sygdommen 3-7 dage, men følges gerne af 1-2 uger med hoste, træthed og nedsat fysisk formåen, bl.a. på grund af en påviselig nedsat lungefunktion.

De mere alvorlige og komplicerede forløb af influenza kan skyldes, at influenzavirus direkte angriber lungerne, eller at virusinfektionen baner vej for en lungebetændelse forårsaget af bakterier. Belastningen af lungefunktionen og derved især af hjertet kan være kritisk for personer, der i forvejen er svagelige.

Influenza kan kun i et vist omfang forebygges eller behandles ved henholdsvis vaccination og brug af anti-virale lægemidler.

Vaccine mod en ny influenzatype vil altid skulle udvikles og kan først forventes klar ca. 6 måneder efter virus er blevet kendt. Det må tillige afklares, om virus er modtanddygtig overfor eksisterende anti-viral medicin.

## Om pandemisk influenza

Hvert år i vintermånederne rammes Danmark af den årlige *sæsoninfluenza*, hvor op mod 5-10 % af befolkningen smittes med influenza.

Hvert 2. til 3. år bliver op mod 20 % af befolkningen syge med influenza – her er der tale om en såkaldt *influenzaepidemi*.

En *influenzapandemi* er en verdensomspændende epidemi, hvor ofte store dele af verdens befolkning smittes med et nyt influenzavirus.

Pandemier optræder uregelmæssigt over tid og skyldes et nyt influenzavirus, eventuelt ét der overføres fra dyr til menneske. Disse nye virus-stammer kan spredes ekstremt hurtigt til et stort antal mennesker, da folk ikke er beskyttet af immunitet opnået fra tidligere infektioner eller vacciner mod vanlig sæsoninfluenza.

Alvorligheden af pandemier varierer: de kan være relativt mildt forløbende og mindre omfattende som de seneste pandemier i 1957/58, 1968/69 og 2009/10; de kan også forårsage alvorlig sygdom eller stor sygdomsbyrde i befolkninger eller specifikke alders- eller patientgrupper som fx den spanske syge i 1918/19 med op mod 50 millioner dødsfald på verdensplan.

Selv om det på ingen måde er muligt at forudsige alvorligheden af en kommende pandemi, så kan vi forvente følgende effekt af en pandemi:

- under en pandemi, som varer 3-4 måneder, vil ca. 25 % af arbejdsstyrken have 5-8 sygedage,
- under selv de værste forudsætninger (50% attack rate) vil fraværet på arbejdspladserne, på det tidspunkt hvor influenzaaktiviteten er højest, næppe overstige 10-15 % af arbejdsstyrken,
- eventuel lukning af skoler og børneinstitutioner vil have betydelig negativ indflydelse på fraværet på arbejdspladserne, pga. behovet for at forældre passer deres børn hjemme (under pandemien i 1957 udviklede ca. 50 % af skolebørnene influenza; men selv de værst ramte skoler var i gang igen efter ca. 4 uger).

## Litteratur

I forbindelse med forberedelsen af øvelsen bør øvelsesledelse og facilitator læse følgende publikationer:

- Helhedsorienteret beredskabsplanlægning, kapitel 6 om øvelser og kapitel 8 om beredskabsplaner, <https://brs.dk/viden/publikationer/Documents/HOB-vejledning.pdf>
- Nationalt risikobillede, kapitel 2.3 om skybrud og kraftig regn, [http://brs.dk/planlaegning/helhed/planlaegningsgrundlag/nrb/Documents/NRB\\_Pandemisk%20Influenza.pdf](http://brs.dk/planlaegning/helhed/planlaegningsgrundlag/nrb/Documents/NRB_Pandemisk%20Influenza.pdf)
- National øvelsesvejledning, kapitel 1-7, [https://brs.dk/viden/publikationer/Documents/National\\_Oevelsesvejledning.pdf](https://brs.dk/viden/publikationer/Documents/National_Oevelsesvejledning.pdf)
- Beredskab for pandemisk influenza, Del I. National Strategi og fagligt grundlag <http://sundhedsstyrelsen.dk/publ/Publ2013/01jan/PandemiBeredskabDel1.pdf>
- Beredskab for pandemisk influenza, Del II: Vejledning til regioner og kommuner <http://sundhedsstyrelsen.dk/publ/Publ2013/01jan/PandemiBeredskabDel2.pdf>
- Beredskabsstyrelsen: Beredskab for pandemisk influenza [http://brs.dk/viden/publikationer/Documents/Beredskabsplanlaegning\\_for\\_pandemisk\\_influenza\\_net.pdf](http://brs.dk/viden/publikationer/Documents/Beredskabsplanlaegning_for_pandemisk_influenza_net.pdf)

Efter at have læst disse publikationer vil du være klædt godt på til planlægge, gennemføre (både som oplægsholder om pandemisk influenza og som facilitator af selve dilemmaøvelsen og den efterfølgende evaluering) og evaluere øvelsen.

## Power point præsentationen

Power point præsentationen er tilstræbt selvforklarende. Den er bl.a. lavet på baggrund af de publikationer, som er anført ovenfor.

Når du afspiller dias-showet skal du anvende piletasten [→] eller museklik. Der er indlagt animationer i de enkelte slides, således at tekstfelter, videoer, billeder og animationer kommer successivt til syne, når du klikker på piletasten [→] eller musen.

## Facilitator

Som facilitator er det din opgave at sikre, at øvelsen forløber som planlagt. Det er vigtigt, at du styrer øvelsen efter en tidsplan, så deltagerne når gennem alle øvelsens elementer.

Hvis tidsplanen skrider, er det oftest evalueringen, som ikke gennemføres helt eller eventuelt udelades, hvilket ikke er formålstjenligt. Følgende anbefalinger kan bidrage til at tidsplanen overholdes:

- forbered gennemførelsen af øvelsen grundigt og læs de publikationer, der er foreslået i litteraturlisten,
- øv timingen af slides og sørg for, at du ikke bruger længere tid end planlagt på fx at introducere hændelserne,
- styr talerækken under øvelsen,
- bed deltagerne om at 'parkere' længerevarende diskussioner eller emner, der ligger uden for øvelsens formål og mål. De kan tages op til slut i øvelsen, hvis der er tid – eller de kan tages op på et særskilt møde efter øvelsen,
- spørgsmål og blindgyder (situationer, hvor deltagerne ikke kan komme videre i diskussionen grundet forhold der skal undersøges nærmere) skal noteres og tages op under evalueringen af øvelsen.

Vær opmærksom på, at du som facilitator undervejs skal fastholde alle centrale pointer fra diskussionerne på en tavle eller flip-over – sammen med log-førerens noter skal disse pointer anvendes i den afsluttende evaluering.

Som facilitator har du en afgørende rolle, når deltagerne drøfter, hvordan de vil håndtere de hændelser, som beskrives i de tre dilemmaøvelser.

Dilemmaerne opstår, når du som facilitator sætter spørgsmålstejn ved deltagerne forslag til, hvad de vil gøre – hvorledes de vil disponere. Du bør derfor bede deltagerne begrunde deres ideer og valg. Du kan spørge "hvorledes?" eller "hvordan?". Du kan spørge, om der gives alternative valgmuligheder og løsninger.

Og du bør løbende bede deltagerne overveje, hvordan deres forslag til valg og dispositioner påvirker de øvrige deltageres muligheder for at disponere.

Du skal altså gennem øvelserne vedholdende tilskynde deltagerne til nysgerrigt og kritisk at overveje deres forskellige valgmuligheder og konsekvenserne heraf.

## Dilemmaøvelse #1

Den første dilemmaøvelse handler om din organisations beredskabsplaner.

Øvelsen har til formål at skabe klarhed over, hvilke planer og ressourcer organisationen råder over generelt, og hvilke specifikke planer og ressourcer organisationen har i forhold til at håndtere pandemisk influenza.

Spørgsmålene på slide 14 kan suppleres med disse spørgsmål:

- Er pandemisk influenza en del af organisationens risikobillede?
- Har organisationen særlige kritiske opgaver eller funktioner, som skal videreføres og fungere til hver en tid – også under kortere eller længerevarende kriser?
- Har organisationen en oversigt over kritiske funktioner samt nøglemedarbejdere, infrastruktur, ressourcer?
- Har organisationen en plan for, hvordan det sikres, at de kritiske funktioner varetages, herunder hvis det opstår behov for ændring i ledelses- eller organisationsstruktur?
  
- Har organisationen beredskabsplaner, der kan anvendes i forbindelse med pandemisk influenza?
- Hvilke planer råder organisationen over?
- Er planerne anvendelige i forbindelse med pandemisk influenza?
- Har organisationen tidligere oplevet pandemisk influenza, der har krævet krisehåndtering?
- Har lignende organisationer eller samarbejdspartnere været ramt af pandemisk influenza?
- Har jeres organisation særlige forpligtelser i forbindelse med pandemisk influenza?
- Hvordan påvirkes organisationens drift af pandemisk influenza?
- Hvilke af organisationens serviceydelser kan blive påvirket, såfremt jeres organisation rammes af pandemisk influenza?

## Dilemmaøvelse #2

Den anden dilemmaøvelse angår krisehåndteringens to første kerneopgaver: *aktivering og drift af krisestab* samt *informationshåndtering*.

Spørgsmålene på slide 18 kan suppleres med disse spørgsmål:

- Har I behov for i jeres organisation at overveje særlige tiltag på baggrund af den nye type influenza, fx organisatoriske ændringer eller tiltag for at begrænse smitte?
- Hvor henter I informationer om den ny type influenza og dens udbredelse, fx retningslinjer og forholdsregler for myndigheder, virksomheder og befolkningen?

## Dilemmaøvelse #3

Den sidste dilemmaøvelse angår krisehåndteringens tredje og fjerde kerneopgave.

Spørgsmålene på slide 23 kan suppleres med disse spørgsmål:

- Har I behov for i jeres organisation at overveje særlige tiltag på baggrund af den nye type influenza, fx organisatoriske ændringer eller tiltag for at begrænse smitte?
- Hvor henter I informationer om den ny type influenza og dens udbredelse, fx retningslinjer og forholdsregler for myndigheder, virksomheder og befolkningen?

## Evaluering

Evalueringen af øvelsen bør have et konstruktivt og fremadrettet sigte; den har til formål at sætte fokus på den læring, som øvelsen har afstedkommet undervejs, og den læring, og udvikling af praksis, som øvelsen kan afstedkomme efterfølgende.

Under evalueringen skal deltagerne gives mulighed for hver især at sætte ord på de iagttagelser, overvejelser og erfaringer, små som store, de har gjort sig undervejs i øvelsen, ligesom de skal gives mulighed for at fremkomme med deres vurderinger, idéer og anbefalinger på baggrund af deres iagttagelser.

Deltagerne bør i forbindelse med evalueringen have mulighed for at støtte sig til de notater, som log-føreren har gjort under øvelsen, ligesom evalueringen også bør komme omkring de pointer, der undervejs er blevet skrevet på tavle eller flip over.



Evalueringen kan med fordel gribe tilbage til øvelsens formål; øvelsens formål kan omformuleres til spørgsmål, der kan danne grundlag for deltagernes evaluering:

- Hvilke roller og hvilket ansvar har organisationen i forbindelse med håndteringen af en situation med pandemisk influenza?
- Hvorledes bedømmer du paratheden i organisationens evne til at håndtere en situation med pandemisk influenza?
- Hvilken indvirkning kan pandemisk influenza have på organisationens drift og opgavevaretagelse?
- Er organisationens nuværende beredskabsplaner anvendelige i forbindelse med pandemisk influenza?

Øvelsen bør ikke kun generere læring for øvelsens deltagere; evalueringen af øvelsen bør lede til fælles overvejelser over, hvorledes erfaringerne fra øvelsen skal indarbejdes i organisationens beredskab.

Der bør udpeges ansvarlige for opfølgningen på de enkelte læringspunkter ligesom rammerne for den opfølgende proces bør overvejes. I den forbindelse kan det være nødvendigt at foretage en prioritering af læringspunkterne, ligesom det kan være nødvendigt at overveje hvilke barrierer, der kan være forbundet med den opfølgende proces.

Endelig bør evalueringen også give plads til, at deltagerne kan give udtryk for, hvad de synes om øvelsen – som øvelse. Denne feedback er du meget velkommen til at dele med os via mail til [oevelsesforum@brs.dk](mailto:oevelsesforum@brs.dk).

God fornøjelse med øvelsen!